

Borgos Anna-Szilágyi Judit: *Nőírók és író nők. Irodalmi és női szerepek a Nyugatban*. Budapest: Noran Kiadó, 2011. ISBN: 9789632830155. Keménykötés. 484 oldal.

Sorskönyv. A legtömörebben így jellemezhetném Borgos Anna és Szilágyi Judit vállalkozását, amelyben a *Nyugat* és a nőirodalom kapcsolatát összefoglalóan tagláló bevezető tanulmány és a lapban valaha megjelent nőírók közel felét, vagyis negyvenet szócikkben bemutató appendix között 10 kismonográfia értékű írás eleveníti meg 10 nő írói, asszonyi sorsát, porolja le életművéről a többnyire teljes feledést. A magyar irodalom történetei 2007-es összefoglaló munkában A *Nugat*-korszakot tárgyaló közel húsz tanulmány közül egyetlen foglalkozik nőirodalommal, ennek bár rövid, de alapos bevezető része regisztrálja a *Nyugat*-korszak nőíróinak és életművüknek az eltűnését, majd egyetlen szöveget, Kaffka: *Színek és évek* című regényét értelmezi.

Ebben az összefüggésben érthető, hogy mekkora súlya lehetne egy olyan kötetnek, mint amilyen ez a mostani. A téma felmutatása átütő, köszönhetően egyrészt a szinte „szűz” forrásanyag, feldolgozatlan levelezések, naplók, visszaemlékezések bőségének, másrészt a kötetírók elhivatott, de ideológiai indíttatásukat nem előtérbe toló, érzékeny témakezelésének, írói és kritikusai kvalitásának. (Mindkét szerző gyakorlott „szöveggondozó”: Szilágyi Judit a Füst Milán naplót, Borgos Anna pedig Kosztolányiné Harnos Ilona: *Tűzes cipőben* című szövegét rendezte sajtó alá.) A szerzők a pszichobiográfia eszközeivel ragadják meg a személyiségalakulás folyamatait, rajzolják meg a szerzők kapcsolati hálóját, mutatják be az írónői lét dilemmáit, s ebben a folyamatban a magánélet látletelei a naplók, levelezések mellett az irodalmi szövegeket hívják segítségül. Ismertetik a többnyire sovány életműveket és azoknak főleg korabeli recepcióját. Kaffka Margitot, Lesznai Annát és Török Sophiet kivéve a további hét szerző élete feltáratlan volt ezideig, műveik pedig szinte teljesen elfeledetté váltak.

A tanulmányok monografikus teljessége, az alapos jegyzetapparátus, a bevezető tanulmány premisszái miatt a kötet kézikönyv funkciójú, s mint ilyen, hangsúlyozottan űrkitöltő. Hiszen, ahogyan szerzők is tudatosítják bennünk: „miközben a (férfi)*Nyugatról* való ismereteink folyamatosan gazdagodnak és módosulnak, azok a pozíciók és szerepek, amelyeket valaha a nők töltöttek be a folyóiratnál, az utókor számára többnyire még mindig felfedezésre várnak.”(7). Ahogyan a *Nyugat* megjelenésének korábbi jubileumai, úgy a közelmúlt százéves évfordulójának ünnepségsorozata is a nőírók kánonbeli helyzetének változása nélkül, vagyis alapvetően kánonon

kívül rekedtségüket fellebbezés nélkül hagyva telt el. A kánonfogalási vágy emblémája lehetne a borítókép, ahol a hírhedt huszonötödik *Nyugat*-évfordulós zeneakadémiai csoportkép férfúróinak testére egy-egy nőíró feje került.

A kötet alapkérdése: „mennyire releváns szempont az író (női) neme az irodalomban, és milyen szempontból az?” (9), hogyan konstruálódnak meg a nőhöz kapcsolt irodalmiság fogalmi keretei, sztereotípiái a folyóirat által megjelölt korszakban, amelyben a kulturális korszellem, például a feminizmus és a társadalmi viszonyok alakulásának hatására egy mégoly konzervatív irodalmi hagyományokkal bíró terepen, mint amilyen a hazai, mégiscsak létrejön jelentékeny női irodalom. Irodalmi intézmények születnek, például Magyar Írók Köre vagy a Kaffka Margit Társaság. Az utóbbi az első, nőíróhoz kapcsolódó irodalomtörténeti kultuszt is jelzi egyúttal. Több nő pályaképben szerepel valamiféle irodalmi-díj, elismerés: Kosáryné Réz Lolát regénypályázat nyerteseként fedezik fel, Bohuniczky Szeft egy novellapályázat antológiájával, Kádár Erzsébet Baumgarten-díjat kap, Babits halála után pedig Török Sophie részeseül az elismerésben.

„Minden sikeres Nyugat-nő mögött állt egy Nyugat-férfi”(22). A *Nyugat* szerkesztői érzékeny érzelmi szálakkal kapcsolódnak a korszak írónőihez, a Pygmalion-mítosz lélektani formája azonban elsősorban Osvát Ernőre érvényes. Kaffka Margit szövődik be leginkább a folyóirat testébe, Lesznai Anna a legfüggetlenebb (Hatvanyval való rokonsága, Adyval való barátsága révén jelenléte a lapnál fölényesen problémamentes). Osvát Ernő gyengéd szálakkal kötődik Kosáryné Réz Lolához, szerelmi viszonyban van Gyulai Mártával és gyengéd barátságban szövetségese Reichard Piroska. „A Nyugat lánya”, Lányi Sarolta Osvát mellett Ignotus, Fenyő Miksa atyai patronálását is élvezi. Török Sophie törvényes felesége egy Nyugat-ikonnak, Bohuniczky Szefti közeli barátságot ápol Schöpflinnel, Kovács Mária pedig Füst Milánnal. Kádár Erzsébet Török Sophie és Babits révén kap figyelmet, de írói inspirációiban és fejlődésében sokat köszönhet Illés Endrének, aki mellett nyolc éven át ő a harmadik.

A levelezések gyakran már-már arcpirító intimitásából többnyire alárendelt, alkalmazkodó, hagyományos női szerepminták körvonalazódnak, meglehetősen szűkös keretek, amelyek között a korban a női alkotó energiák megnyilvánulhattak. Az inspiráció mellett a *Nyugat* apafigurái állandó frusztrációt is jelentettek, megannyi szorongásról, önsorsrontásról, féltékenységről árulkodnak a források.

A kötet címe arra a szeparációs felfogásra vagy kettős mércére is rámutat, ami a jóindulatú, de sztereotípiákat megalapozó kritikusoknál rendre megjelenik, hogy a női irodalmat másképpen kell mérni, más témákat, hangnemet kell tőle várni, mint a férfítól. Jól illusztrálja ezt a szemléletet a

Móriczhoz kötődő anekdota. Móricz szerkesztőként a novellái megjelentetésével addig többször hiába próbálkozó Hamvas Sándornak akkor közli le írását, sőt regénye több részét is, miután feleségével, annak saját neve alatt, személyesen küldi be azokat. Móricz más mércével méri tehát ugyanazt a szöveget, ha nőnek véli a szerzőjét. Így Gollub Mária az egyetlen a Nyugatban megjelenő nőíró, akinek neve tulajdonképpen egy férfit takart.

Végigkövethetjük azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a férfielvű rendben a folyamatos bizonytalanság leküzdésére, az új szerepek kialakításában önmagukkal vívtak a szerzők. Riasztó példája az írónői identifikációnak egy politikai ideológiával való kritikátlan azonosulás. Lányi Sarolta: „Emlékszem, hogy egy borítékba tettem {Osvát leveleit} azzal a rajzzal, ami Lenint ábrázolta a ravatalon”(155). Vagy Gyulai Márta, aki szintén elvakult kommunistává vált, a hatvanas években és aktív besúgóként tevékenykedett.

Személyiségtorzító az a szemlélet is, hogy a nőnek férfiként kell írni, az esztétikai mérce azonosítása a patriarchális rend általi reprezentációval, az író nők által magukra mért súlyos frusztráció. Török Sophie elhíresült megfogalmazásában: „Hogy egy író melyik nemhez tartozik, az nem helyzeti vagy élettani tény, hanem dominálónan irodalmi különbség...A nőknek mégis legfőbb érdekük, hogy ne csak eltűnjék, de megköveteljék a kritikától és önmaguktól is a legmagasabb mérték igényeit. Amíg elfogadjuk, vagy éppen elvárjuk a fórt, mint nemünknek járó jogos könnyítést, addig „író nők” maradunk, kirekesztett kaszt, s holt ág az irodalom folyamában” (10).

Török Sophie és az őt példaképül választó Kádár Erzsébet interiorizálja leginkább ezt a szemléletet. Mindkettőjük írói működése szorososan feltételez egy felettes férfiideált, akivel nemcsak szerelmi, hanem szimbiotikus intellektuális viszonyban is álltak. Babits halála után Török Sophie alkotói személyisége is széthullik, Kádár Erzsébet pedig Illés Endrével történő szakítása után veti papírra a következő sorokat: „Megmondtam Gyergyainak, hogy nem tudok írást kiadni a kezemből anélkül, hogy te láttad volna. És te szakítottál velem-megszüntem írónak lenni”(427).

A férfiként írás frusztrációja nem volt idegen Kaffka Margittól sem. Az ő írói pályája nyitja a tíz legtöbbet publikált szerző monografikus sorát, hiszen mindenki az ő „köpönyegéből bújt elő”. Nála valósul meg leginkább, minden bizonnyal az életmű ismertsége és az életrajz már alapvetően feltárt volta miatt a kötet eredeti célkitűzése, hogy elsősorban a *Nyugathoz* való viszony a vizsgálat tárgya: A szempont megfordítása is nála érvényesülhet szembeszökően, hogy milyen hatással is voltak maguk az író nők a lap arculatára, szellemiségére. Gondoljunk csak a Hatvany és Osváth párbajában

kicsúcsosodó elvi vitára, amelynek egyik motorja úgy tűnik, a rövid szerelmi viszony után Osváthra rossz szemmel néző Kaffka Margit volt.

Ő fogalmazza meg talán legpontosabban azt az új identitásteremtéssel kapcsolatos bizonytalanságot is, amely a hagyomány hiánya, illetve töredezettsége okán az egzisztenciális gondok mellett az írók közös osztályrésze volt. Az ő sorsa egyúttal a legragikusabb, amennyiben korai hirtelen halálát tekintjük.

Kaffka ellenpontja egykori barátnője, Lesznai Anna, akire az elmúlt évtizedekben viszonylag nagyobb figyelem irányult. Társadalmi státusza, vagyona mentessé teszik az egzisztenciális gondoktól, a Vasárnapi Kör, mint igazodási pont, a Jászi Oszkárral való házasság és barátság, a kulturális horizontjának viszonylagos tágassága mind-mind olyan tényezők, amelyek tehetségét más dimenziókba helyezi át. Bár szenved a gyökértelenségtől, életének jelentős részét emigrációban tölti, döntően az Egyesült Államokban. Az ő művészeti formákon át utat törő öntörvényű útkeresése, „elementáris asszonyisága” előlegezi meg leginkább, amit női írásnak értelmezhetünk, irodalmi formában leginkább a mesében és a naplóban nyilvánul meg.

Megannyi nehéz sors, torzóban maradt vagy kiadatlan életmű, Közép-Kelet Európa viszontagságos XX. századi történetének lenyomataival. Mindenképpen jelentős lépés ez a kötet, ha nem is teljes egészében követendő példa, hogy a gender-szemponutú irodalomtudomány nézőpontja teret nyerjen a magyar irodalomtörténeti vizsgálatokban. Azonban a bevezető tanulmány releváns kérdésfeltevéseire a kismonográfiák messze nem merítik ki a választ. Az üdvös folytatás a pszichologizáló portrék, a szerzők intimitásaiba való belefeledkezés mellett (helyett?) a szövegek további vizsgálata, a női írásminták felfejtése, de mindenek előtt az életművek megjelenése lehetne.

Jéga-Szabó Krisztina
Modern Magyar Irodalom PhD Iskola, ELTE